

2 Text (Doc. PhDr. Marie Zouharová, Ph.D.)

Obsah kapitoly

Text kapitoly

Studijní cíle

- Seznámit se s definicí a charakteristikou textu.
- Analýza struktury textu.

Požadované znalosti

- Porozumět podstatě textu jako jazykové jednotky.
- Umět vymezit základní prostředky vyjadřující stavbu textu.
- Dovést využít tyto prostředky v praxi.

Slovníček pojmů, klíčová slova

Text, souvislost obsahová a formální, soudržnost (koherence), koheze textu, výpovědi větné i nevětné, konektory, členitost textu, členění horizontální, členění vertikální, pragmatické vyznění.

Průvodce studiem

2.1 Charakteristika textu ↑

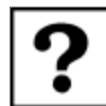
Texty můžeme charakterizovat jako celistvé (komplexní) a zpravidla též soudržné (koherentní) jazykové útvary, jejichž prostřednictvím mluvčí realizuje různé komunikační cíle. Vyznačují se jistým obsahem a vždy též jistou funkcí (Příruční mluvnice češtiny, 2003).

Před zahájením produkování komunikátu volí autor v souladu s funkcí projevu a na základě svých jazykových a jiných zkušeností tj. **jazykové kompetence**, tzv. **způsob podání tématu**. **Téma** je z hlediska produkce textu jeho východiskem. Určité druhy textů mají jistá pravidla, jimiž se jejich produkování a stavba řídí, tzn. existují jisté modely - vzorce, jichž může autor při promýšlení komunikační strategie využít. Tvoří-li autor nový komunikát, má ve svém vědomí představu určitého **textového vzorce**. Tento se v průběhu tvorby komunikátu přetváří a následně realizuje do finální podoby.

Součástí textového vzorce je tematická struktura textu. Buď se jedná o jedno téma - **hypertéma**, doplňované jinými tématy - motivy, různými odbočkami apod., nebo jde o více témat, vzájemně propojených, navazujících, postupně představovaných.

Vzorce, modely představují **slohové postupy** a na nich založené **slohové útvary**. Ty se v řečové praxi zpravidla nerealizují v čisté formě. Textové vzorce se plně uplatňují v kratších konvenčních komunikátech a v konverzačních projevech, v řečové etiketě (např. přání) a v právních a administrativních projevech (např. úřední dopis, reklama, inzerát). Tyto texty jsou stereotypní, jejich struktura zůstává stejná, mění se jen faktické údaje. Delší ucelené texty obsahují zpravidla tři části - úvod, stat' a závěr. Rozsáhlé texty a soubory textů bývají propracovány podle předem promyšleného textového vzorce. Např. učebnicový text je členěn na tematické celky, dále na lekce, každá lekce obsahuje ustálené části - např. úvodní článek, otázky k němu poučku, cvičení, shrnutí apod.

Otázky, které vyžadují písemnou odpověď

Popište textový vzorec vypravování a popisu. Uveďte odlišnosti.

2.2 Soudržnost textu ↑

Soudružnost neboli **koheze** textu představuje propojení dvou či více elementárních textových jednotek (výpovědí nebo jejich částí), které společně tvoří text. Např.

Miluji východy slunce. Cítím při nich hlubokou pokoru i nespoutanou radost.

„Viditelné“ propojení textových jednotek shodou osoby, rodu, čísla, lexikálními prostředky, zvl. spojky apod. je potom označováno jako **koheze** textu. V textu se však koherence a koheze nerozlišuje, neboť rozdíl mezi nimi bývá zřejmý jen z jedinečného kontextu.

Jazykový projev (promluva) se vztahuje k nějakému úseku skutečnosti. Složky této skutečnosti, které jsou v promluvě pojmenovány, se nazývají **předměty řeči**.

Předmět řeči je pojem objektu reality, ne sám objekt reality. Proto považujeme *dům* a *ho* v textu *Shořel nám dům. Postavili jsme ho znovu a lépe* za označení téhož předmětu řeči (a tedy za výrazy koreferenční, i když zájmeno *ho* nemůže označovat též objekt reality jako substantivum *dům*. Obdobně je tomu ve výpovědích *Věra měla na sobě džínovou sukni. Tu (takovou) teď nosí kdekdo.*.)

Předmětem řeči může být také pojem místa, vlastnosti, děje.

K témuž předmětu řeči se v promluvě, jejíž obsah je rozvinut do řady výpovědí, poukazuje v jednotlivých výpovědích (ale někdy i v téže výpovědi). Hovoříme potom o **koreferenčních vztazích**. Jedná se o pojmenování, která vyjadřují totožnost předmětu řeči v průběhu promluvy. Koreferenční vztahy výrazně podporují koherenci textu.

Např. opakuje-li se stejné pojmenování *Oba se tehdy skrývali v chýši jakési ruské baby. Baba byla škaredá. Nebo odkazují-li zájmenné výrazy k plným pojmenováním *Petr vyňal klíč, odemkl a vystoupil na malý balkonek, který byl přistavěn na vnější tribun. Pod ním se táhlo široké travnaté prostranství.**

Navazuje-li zájmeno nebo jiný výraz na nějaký výraz v předchozí výpovědi nebo replice nebo na předchozí výpověď jako celek, mluvíme o **anaforickém navazování**: *Petr má psa. Přišel s ním do školy.*

Při **kataforickém navazování** zájmeno nebo jiný výraz v textu naopak něco předjímá, tj. odkazuje na následující výpovědi nebo repliky: *Víš to? On už se zase rozvedl.* Kataforické odkazování odkazovacími výrazy je příznakové, méně obvyklé.

Textovým vztahem se částečně stává vztah **gramatické shody**. Vyskytuje se v textu hlavně v těchto případech:

- shoda zájmen se jmény v jiné výpovědi v rodě a čísle:
Spadl pod vlak a ten ho přejel. Spadl pod vlak, který ho přejel (souvisí s podřazováním, jev textový.).
- shoda adjektiv v rodě a čísle se substantivy v předcházejícím textu:
Vidíš matku? Sedí tam celá shrbená...
- shoda v osobě přísudkového slovesa ukazující k témuž subjektu nebo též subjekt zahrnující:
Místní ochotníci mají už dlouho divadelní tradici. Sehráli za padesát let na sto her.

Shoda může být textovým vztahem jdoucím přes hranice promluvy. Např. v dialogu:

A: *Měli s sebou stan?* B: *Měli, vypůjčený.*

Elipsa znamená vynechání jistých výrazů. Chápeme ji ve smyslu syntaktickém jako útvar srovnatelný s větou. Ve srovnání se syntakticky úplnou větou je to však útvar neúplný. V elipsách totiž chybí členy, které by např. s ohledem na valenci slovesa ve výpovědi chybět neměly. Absence členu, který je v jistém kontextu nadbytečný, neznamená posun sémantický, ale spíše stylistický např. *Nejdříve jsem uviděl psa, o něco později (jsem uviděl) i Marii.*

Rozlišujeme elipsy:

- exoforické (situační),
jsou vázány na specifický situační kontext, který dovoluje redukci některých syntaktických členů. Např. nápis *Koušou!* nebo *Rajčata - Okurky - Papriky*.
- endoforické
jsou vázány na specifický jazykový kontext. Při konstituování textu se podílejí na jeho koherenci. Např. *Přijdeš dneska večer? Ale jo, přijdu..*

Eliptický způsob vyjadřování se uplatňuje v určitých typech textů nebo jejich částech jako např. v dotaznících, tabulkách, anketách, jízdních řádech, sloganech apod.

Text se vyznačuje relativní **uceleností**. Vedle **myšlenkově - tematické posloupnosti** textu, podporují výstavbu textu **speciální prostředky**, které slouží především k formální soudržnosti/**koherenci** textu. Jedná se o:

1. konektory,
2. kontaktní prostředky,
3. komentáře.

2.2.1 Konektory ↑

Konektory slouží ke spojitosti, návaznosti textu. K tomu přispívají prostředky navazovací a usouvztažňovací. Tuto funkci plní především zájmena, místní a časová příslovce, částice a spojky. Zajišťují návaznost na předcházející i následující kontext, odkazují na situaci mimo text.

Např. *Ty nikam nesmíš. A přece pojedu.* Pomocí výrazu *a přece* mluví navazuje na repliku jiné osoby, např. na zákaz nebo okolnosti bránící cestě, může to být nemoc, či špatné počasí) atd. Tyto prostředky se nazývají také **kontextualizátory**, protože zapojují větu do kontextu.

Např. *Ted' pracuji ve Vlašimi, zde jsem nastoupil v loni, dříve jsem byl zaměstnán v Jihlavě. Tam jsem přišel z Brna.* Výraz *ted'* nenavazuje na sdělení uvnitř textu ani na jiný text, ale vyjadřuje časové vztahy externí (mimotextové), vztahuje děj k okamžiku promluvy. Výrazy *ted'* a *dříve* označujeme jako **časové orientátory**, protože naznačují časovou posloupnost dějů. Mohou vztahovat text k minulosti (tehdy, předtím dříve), k následnosti (potom, nato, pak), vyjadřovat časový souběh dějů (zatímco, současně).

Otázky k zamyšlení

Klasifikace konektorů v českých mluvnicích není jednoznačná. Čechová (2011) dělí konektory na lexikální a gramatické, v Příruční mluvnici češtiny (2003) je přístup k dělení odlišný. Prostudujte obě pojetí a porovnejte.

V učebním textu podáváme výčet jednotlivých konektorů bez specifikace zařazení. K prostředkům zajišťujícím koherenci textu patří:

- a. opakování pojmenování z některé předchozí věty v některé z vět následujících,
- b. užití synonyma při opakování,
- c. nadřazené a podřazené výrazy, které lze použít místo opakování výrazu nebo jeho synonyma, např. místo *koupil jsem chleba, rohlíky, koláče* lze nahradit *koupil jsem pečivo*,
- d. parafráze (opis) významu výrazů (*Rozhostilo se ticho a rozezněla se hudba. Ta úžasná věc naplnila její nitro.*),
- e. užití odkazovacích a ztotožňovacích výrazů, kterými jsou příslovce s funkcí časových a prostorových orientátorů, dále osobní a ukazovací zájmena, popř. číslovky, např. *Dnes přijede Honza s Jarkou. Oba u nás zůstanou týden. On se pak vrátí domů, ale ona tady ještě týden zůstane, protože se jí Praha líbí. Ten druhý týden prožijeme hlavně prohlídkou historických památek, protože švagrová, tedy Jarka je do nich zamilovaná. Často tutéž pamětihodnost chce navštívit znovu.*
- f. spojky mají charakter spojujících výrazů mezi jednotlivými větami (*a, i ani, avšak, ale...*), mohou však také vymezovat např. časovou platnost výpovědi (*když...*), nebo naznačují vnitřní vztahy ve výpovědi, např. nesoulad (*i když, třebaže, ale...*),

- g. vytýkáací a modifikační částice - zvýrazňují vazby na splnění určitých presupozičních předpokladů, např. *Limity splnil jen Železný* (předpokládá se, že víme, že ostatním se to nepodařilo), *Vždyt' jsi ho tam přece musela vidět* (odkazuje na známé informace v rámci textu i mimo text - k situaci, k obecným vědomostem apod.),
- h. koncovky slovesného přísudku - při elipse podmětu se přísudek potom shoduje s podmětem z předcházející věty, např. *Přišla o hodinu později*,
- i. mluvnické kategorie sloves, a to kategorie času, vidu, a druhu slovesného děje, napomáhají vyjádření k vyjádření časové posloupnosti, fázovosti, návaznosti apod., často se kombinují i s prostředky jinými, např. *Konečně přišla domů*,
- j. elipsa - způsob návaznosti, který se realizuje vypuštěním některého konektoru známého ze situace, např. *Petr se usmál na matku. Matka na Petra*,
- k. parcelace - záměrné vyčleňování větných členů mimo rámec věty, př. *Petr se usmál. Na matku*,
- l. kompletace - na rozdíl od parcelace lze vyčlenit jen členy, které nejsou nutným doplněním přísudku *Petr se usmál na matku. V nemocnici*.

2.2.2 Kontaktové prostředky ↑

Udržet pozornost a zájem adresáta v průběhu komunikace a také naznačit ukončení kontaktu mezi komunikanty napomáhají **kontaktové prostředky**. Jedná se ustálené formule typu: *dámy a pánové, všimněte si prosím, obraťme svou pozornost, příště se zaměříme* apod., nebo kontaktní výrazy typu *poslyš, člověče*. Kontaktní funkci plní i pozdravy, oslovení, etické dativy (*To ti bylo něco!*).

V mluveném projevu se vyskytují často kontaktové výrazy *vid', že ano, že*, které formálně vyžadují souhlas adresáta s výrokiem mluvčího. Mnohdy však tyto výrazy kontaktovou funkci ztrácejí a stávají se z nich **parazitní výrazy**.

2.2.3 Komentáře ↑

Komentáře často vyjadřují subjektivní autorův postoj, jeho názory a hodnocení. Mají vsuvkový charakter, někdy se váží k širšímu kontextu, mají nadvětný ráz. Např. *bohužel; už to máme za sebou; škoda, už se to stalo*.

Patří sem i výrazy, které mají funkci zpřesňovat, opravovat vyjádření ve srovnání s předcházejícím, např. *Přesněji řečeno naše sdělení se týká...apod.*

2.3 Odkazování a navazování v textu ↑

Způsoby odkazování v textu jsou následující:

- a. anaforický, tj. zpět do textu (Petr má psa. Přišel s ním do školy);
- b. kataforický, tj. dopředu do textu (Víš to? On už se zase rozvádí);
- c. exoforický, tj. mimo text, ke komunikační situaci.

Rozšiřující text

Podle vzdálenosti mezi textovými jednotkami, které na sebe navazují, rozlišujeme **navazování /konexi kontaktní** - příslušné textové jednotky stojí vedle sebe (např. *Moje dcera bydlí v Pardubicích. Sem se odstěhovala se svým manželem*) a **návaznost distatní** - vzdálenost mezi textovými jednotkami je větší, a to ob jednu větu, několik vět nebo i přes odstavce či kapitoly.

2.4 Výstavba textu ↑

Základním principem výstavby českého textu je **aktuální členění**. Podstata tohoto principu spočívá ve způsobu

zařazení věty (výpovědi) do kontextu. Formálně se projevuje ve slovosledu (pořádku slov). Ve stylově neutrálním projevu obsahuje první část věty (výpovědi) **téma (T)** výpovědi. To je obsahově totožné s tím, co je známo z předcházející výpovědi - jedná se o **východisko** neboli základ výpovědi. Druhou část výpovědi tvoří to, o čem se vypovídá, tj. **réma (R)** výpovědi, které se často obsahově kryje s tím, co nového výpověď přináší, tj. s **jádr**em výpovědi.

Opakování výrazů

Jádrový komponent bývá nejednou zvýrazněn.

- *Byla to vražda, jasná vražda! // Byla to vražda! Jasná vražda!*
- *Paní Allenová byla dáma - opravdová dáma!*
- *Motyčka mě v ničem nepřetrumfnul! V ničem!*

Princip aktuálního členění se neomezuje jen na větu (výpověď), ale vztahuje se na celý text. Na principu aktuálního členění jsou založeny **tematické posloupnosti**, které zabezpečují tematickou souvislost textu - následující výpověď nějak navazuje na předcházející, obsahuje buď její některé prvky, nebo ji zahrnuje celou. Schematicky pak lze strukturu textu zaznamenat následovně: T1-R1, (R1=T2) T2-R2, (R2=T3) T3-R3 atd. Např. *Kavárna stojí na břehu nábreží. Z něho je vidět na Hradčany. Tam se dostanete tramvají č. 22.* V tomto případě se jedná o tzv. **tematizaci rématu**. Je typická pro vyprávění, popis a texty založené na příčinných vztazích (např. výklad).

Text může být vystaven tak, že má jedno téma ve všech výpovědích: *Klokani skalní žijí ve skalách. Mají na chodidlech zadních končetin hrubou a hustou srst, takže dokáží lézt i po velmi strmých útesech. Ve skalách ale nenajdou dost potravy.* Tento postup je označován jako **stavba textu s průběžným tématem**. Uplatňuje se v prostém nebo odborném statistickém popise.

Struktura textu se může v obou případech obměňovat.

V závěru textu se může někdy objevit **tematická posloupnost se shrnujícím tématem**. Tematizuje se celý předchozí text. Např. *Toto vše se může čtenář dočíst v našem průvodci.*

Vedle základních typů tematických posloupností se uplatňují ještě posloupnosti další:

- rozštěpení tématu nebo rozvíjení rozštěpeného tématu:** *Vltavská nábreží mne lákají svými zvláštnostmi. Na levém břehu je to Kampa... Na pravém břehu Žofin...*
- rozvíjení rématu nebo rozvíjení rozštěpeného rématu:** *Byl jednou jeden král a ten měl tři syny. Nejstarší z nich ... Prostřední potom... Ale nejmladší...*

2.5 Členitost textu ↑

Členěním textu je vyjádřena prostorová dimenze (v psaném projevu) a časová dimenze (v mluveném projevu). Členitost vyplývá z obsahové struktury textu, a tak napomáhá příjemci orientovat se v něm. Členění textu na odstavce, popř. kapitoly a oddíly, pojmenováváme **horizontální členění**.

Hloubkové členění hierarchizuje obsah textu pomocí reliéfizace a usnadňuje jeho recepci. Označuje se jako **vertikální členění**. Formálními prostředky jsou velikost a typ písma v psaném projevu, v mluveném projevu potom prostředky paralingvální (intonace, síla hlasu, tempo promluvy, její rytmus, frázování) a mimojazykové prostředky.

2.6 Výpovědní modifikace ↑

V mluveném projevu často dochází k tomu, že z různých důvodů (např. ekonomické hledisko) upravujeme podobu výpovědi. V následujícím přehledu uvedeme nejčastější typy **výpovědních modifikací**.

Osamostatňování infinitivních konstrukcí

Vedlejší věty lze často nahradit konstrukcí, jejímž základem je infinitiv. Např. *Petr se rozhodl, že odejde* - *Petr se rozhodl odejít* nebo *Přikázal mi, abych odešel* - *Přikázal mi odejít*.

Jedná se o:

- infinitiv výzvoový
Poručím ti, abys zavřel to okno - Poručím ti zavřít okno - To okno zavřít!
Mlčet! Umýt se a jít do postele
- signalizuje kategorický příkaz, rozkaz
- infinitiv přací
Přál bych si, abych vyhrál ve sportce - Přál bych si vyhrát sportku
- signalizuje přání
- infinitiv hodnotící
Je hrozné, když spíš v oblečení - Je hrozné spát v oblečení,
Nemám rád, když někdo čte cizí smsky - Není správné číst cizí smsky.
-výraz výtky, námitky, nesouhlasu, protestu

Osamostatňování hlavních vět v postpozici

Stojí-li věta hlavní za větou vedlejší, bývá její návaznost často signalizována částicovými výrazy typu **tak, tedy, to, jestliže, takže, protože**. Např. *Že nepřišel, (tak) to mě tedy naštvalo.*

Východiskem osamostatňování bývá souvětí s antepovanou větou s **i když // i kdyby**

I když ho pozveme, beztak nepřijde - Beztak nepřijde!

Takové osamostatněné věty předpokládají většinou něčí názor či stanovisko. Patří sem příklady: *Přesto mu zavolám. Přece jsem ho poznal. Stejně nevyhrajeme. Tak jako tak mu napíšu. Nicméně mu to řeknu. Aspoň si s ním promluví. Však můžeme pokračovat zítra*

Východiskem bývají jiná příslovečná souvětí, hlavně s vedlejší větou podmínkovou nebo příčinnou, věta hlavní na ně navazuje částicemi typu **tak, tož, tedy**. Tyto modifikace vyvozují závěr z něčeho. Osamostatněné hlavní věty s těmito navazujícími částicemi mohou plnit různé komunikační funkce. S indikativem nebo kondicionálem se jich často užívá k vyjádření souhlasného závěru

Tak ho tedy pozveme. Tak jsme se tedy dohodli. Tak bychom se mohli sejít příští úterý.

S imperativem mívají tyto výpovědní útvary nejčastěji funkci dovolení, (souhlasu) *Tak běž!. Tak si jdi!.*

Mohou však signalizovat i jiné funkce, např. naléhání *Tak se na chvilku posad'te! Tož přece aspoň ochutnejte!*

Ve formě otázkové mají funkci ověřování *Takže se mu omluvil? Takže to koupil?*

Stažení (kontrakce) souvětných konstrukcí

Jedná se o modifikáty, které jsou výsledkem vynechání různých elementů antepované věty hlavní. Element zbylý z věty hlavní nabývá často povahy částice *Pak se říká, že lidé nemají peníze - Pak že lidé nemají peníze*

Vymezujeme následující typy:

- Stažené výpovědní útvary se spojkou „že“

a) východiskem je souvětí s hlavní větou oznamovací

typ 1 - *Je štěstí, že jste přišel - Štěstí(,) že jste přišel, Škoda(,) že jste to neposlal včas. Prima(,) že to takhle dopadlo.*

Patří sem i útvary typu *Ještě že si nezlomil nohu*

typ 2 - *Myslím, že bude pršet // Myslím bude pršet // Bude, myslím, pršet*

Jsou pramenem výrazů, jimiž mluvčí signalizuje, že to, co sděluje, nemusí být pravda.

typ 3 - *Fakt(,) že to udělám* - na začátku stojí výrazy typu **fakt, fakticky, opravdu, skutečně, samozřejmě, určitě, jistě, ovšem ...**

Vyjadřují ujišťování mluvčího o upřímnosti toho, co tvrdí, slibuje, nabízí, doporučuje. Pro všechny staženiny uvedených typů pak platí tendence, že čárku je možné nejen vynechat, ale že lze částici se spojkou **že**, pokud tím nezměníme smysl věty, psát dohromady - **štěstíže, ještěže, asiže, faktže, škodaže** .

b) východiskem je souvětí s hlavní větou tázací

Patří sem především doplňovací otázky typu *Kdy že odešel? Kdo že to řekl?*

Na rozdíl od běžných doplňovacích otázek mají tyto antikadenci jako otázky zjišťovací - předpokládají něčí výrok. Mohou to být i otázky zjišťovacího typu *Domů šel? - Říkáš, že šel domů? Peníze že nemáš? - Povídáš, že nemáš peníze?*

typ „Oč“ - *O co že ten potok přeskočím - O co se vsadiš, že ten potok přeskočím* - indikují sázku

typ - „Jak to že netančíš“ - Jak je možné, že netančíš - signalizují podiv

- Stažené výpovědní útvary se spojkou „aby“

Typická výpovědní forma pro indikaci návrhu *Co abychom si dali kávu? Co abys mu zavolal?*

Jejich východiskem je explicitní souvětí s větou hlavní tázacího typu *Co bys řekl na to, abychom si dali kávu?*

typ 1 - *Kdo aby přišel? Kam aby přišel? Kdy aby to přinesl?*

typ 2 - *Už aby bylo teplo - Už je na čase, aby bylo teplo* - funguje jako výraz přání

typ 3 - *Jen aby ta lampa nepadla. Jen aby mě nepomluvili* - východiskem je souvětí typu - *Přeji si jen to, aby ta lampa nepadla*

- využívá se jako komunikační funkce varování, výstrahy či výhrůžky

typ 4 - *Ještě aby mu prala. Ještě bych je finančně podporoval* - východiskem je souvětí typu *Ještě schází, aby mu prala.*

- to, co je ve vedlejší větě, vyjadřuje, že někdo něco očekává nebo vyžaduje

- fungují jako výraz nesouhlasu, námitky či protestu

typ 5 - *Ne abys tam zlobil - Nepřeji si, abys tam zlobil* - vyjadřují varování - implikující sankci

- Stažené výpovědní útvary se spojkou „kdyby“

Typ výzvnový - *Co kdybys ho probudil? - Co říkáš na to, kdybys ho probudil?*

typ varovný - *Co kdybys ho probudil? - Co by se stalo, kdybys ho probudil?*

Varovný typ je vždy asociován s postojem obavy, formálně se od typu výzvnového liší intonací.

- Stažené výpovědní útvary se spojkou „když“

Jde o hovornější varianty typů s **kdyby**. Běžně se užívá ve funkci varování - *Co když ho probudíš!, Co když se urazí!*

Stažené věty vedlejší

Jedná se o výpovědní útvary, v nichž je vynecháno z vedlejší věty vše kromě spojky: *Když(,) tak na mě počkej!* - nejvíce u časového a podmínkového původu - *Když přijedeš dřív, tak na mě počkej.*

Objevuje se tendence čárku neklást - *Když tak mi pošli dopis.*

Partikulizace (zčásticování) hlavních vět

Je dána sémantickým posunem, oslabováním, až zánikem významové stránky hlavních vět. Tyto pak nabývají funkci částic signalizujících především různé druhy komunikačních funkcí výpovědi.

- Hlavní věta obsahuje imperativ, vedlejší spojku „že“

Patří sem následující víceméně stabilizované výpovědní útvary:

Typ 1 - *To si piš, že mu to řeknu. Spolehni se, že to udělám.*

Typ 2 - *Dejme tomu, že to dobře dopadne. Řekněme, že má pravdu.*

Typ 3 - *Neříkej, žes o tom nevěděl. S tím na mě nechod', že nemáme lidi.*

Typ 4 - *Věř, že jsem z toho nešťastný. Věřte, že na tom nemám zájem.*

Typ 5 - *Představ si, že jsem ztratil klíč. Pochop, že to nebylo snadné.*

O částicové povaze hlavních vět svědčí mimo jiné to, že je lze bez změny smyslu výpovědi vynechat - *Věř, že jsem z toho nešťastný // Jsem z toho nešťastný.*

- Hlavní věta obsahuje indikativ, eventuelně kondicionál, vedlejší spojku „že“

Typ 1 - *Dám to za krk // Dal bych to za krk, že nepřijde!* - signalizuje různý stupeň jistoty (přesvědčení mluvčího o platnosti sdělovaného obsahu)

Typ 2 - *To se divím // To bych se divil, že by lhal.*

Oba druhy mohou být v podstatě synonymní, v jiných případech však signalizují rozdílné postoje mluvčího.

To se divím, že nepřišel - To bych se divil, kdyby měl tolik peněz.

- Hlavní věta obsahuje indikativ - vedlejší spojku „aby“

-**Typ** - *Já ti ukážu, abys zlobil babičku // Já ti dám zlobit babičku*

Výpovědi s touto formou se často užívá pro indikaci varování nebo výhružky.

- Hlavní věta obsahuje imperativ, vedlejší spojku „aby“

Typ - *Nedej Pánbůh, aby pršelo! Chraň tě pánbůh, abys tam zlobil! Koukej aby se ta okna zase leskla!*

Slouží k realizaci výzev nebo přání. Výrazy typu *chraň, hled', koukej* nabývají až funkce opisného prostředku pro některé typy analytických imperativů - *Chraň se odejít! Koukej vypadnout!*

- Hlavní věta obsahuje imperativ, druhá je připojena asyndeticky

Počkej, ty na to doplatíš! Hled', já ted'ka nemám čas!

Imperativ lexikálně omezený zde nabývá výrazně částicové povahy. Psaní čárky není kodifikováno a je tedy ponecháno na vůli autora.

- Hlavní věta obsahuje imperativ, vedlejší spojku *jestli(že)*

To mě podrž, jestli on tu knihu čte!!

Vyjadřuje silnou pochybnost mluvčího o platnosti obsahu .

- Hlavní věta obsahuje kondicionál, vedlejší spojku „aby“

To bych se na to podíval, aby se tady kouřilo! To by tak scházelo, aby mi lhal!

Užívá se jich se silným emocionálním zabarvením jako prostředku ohrazení, protestu, námitky.

Existuje mnoho dalších ustálených výpovědních útvarů, které však nejsme schopni teoreticky uchopit. Uvedeme některé nejvýraznější:

Typ1 - *At' visím, jestli tu knihu čet!* - vyjadřují silnou pochybnost mluvčího o tom, že platí obsah.

Typ2 - *Jestli on přijde, jsem papež!* - vyjadřují rovněž silnou pochybnost mluvčího o tom, že platí obsah.

Typ3 - *Za to nic nedáš, když si s ním o tom promluví!* - jsou prostředkem navádění, přemlouvání.

Zvláštní pozornosti zasluhuje partikulizace predikátu **vědět** v různých osobách:

Typ1 - *To víš, přijede babička!* - zdá se, jako by se výrazem „víš“ dožadoval mluvčí u adresáta pochopení (porozumění).

Typ 2 - *To víš, že přijede babička* - větný přízvuk bývá na predikátu *víš* a druhá věta je uvozena spojkou „že“.

Tyto útvary vyjadřují ujišťování mluvčího, že se splní to, co je obsahem věty

Typ 3 - *To víš, že přijela babička?* - jde o útvary s antikadencí (otázkové povahy) - užívá se jich však často ve funkci oznámení, sdělení.

Typ 4 - *Víš co, sejdeme se na rohu Dukelské* - tento útvar s přísudkem ve futuru nebo imperativu se užívá často ve funkci návrhu nebo nabídky, vznikly vynecháním slovesa *udělat* - *Víš co uděláme, sejdeme se na rohu Dukelské.*

Typ 5 - *Co vím, stalo se to za války* - výraz „co vím“ zde nabývá povahy epistemické částice typu „patrně“.

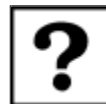
Typ 6 - *Kdo ví, kde jsem ty klíče nechal.* - mluvčí dává najevo, že nezná odpověď.

Partikulizace vedlejších vět

Jde hlavně o vedlejší věty s „když“ - *Když to tedy musí být, tak mu zavolej. Když jinak nedáš, tak já tam tedy půjdu.*

Užívá se hlavně jako indikátoru neochotného souhlasu až rezignace.

Otázky, které vyžadují písemnou odpověď

Následující text je tvořen jedním souvětím. Doplňte chybějící interpunkci a naznačte graficky strukturu textu. Najděte syntaktické chyby. Čím jsou způsobeny?

Neměli bychom zapomenout na to že je nejvhodnější chvíle na odstranění všech listů a plodů které ještě visí na ovocných a okrasných stromech protože právě v nich obvykle přezimují zimní škůdci jako kukly běláška ovocného či housenky bekyně zlatořitné jejichž hnízda jsou velmi nápadná protože se skládají z několika listů spojených vláknou a nejčastěji se vyskytují na konci mladých letorostů a protože se k nim postřík velmi špatně dostává musíme přihlížet na mechanický sběr jako na nejspolehlivější opatření.

2.7 Shrnutí ↑

Text prezentuje strukturu komunikátu spjatou tématem, popř. vzájemnými tematickými prvky. Vyznačuje se **souvislostí obsahovou** a **formální**. Společné téma, věcněvýznamová souvislost mezi vyjadřovanými obsahy a její formální vyjádření vytvářejí **soudržnost čili koherenci a kohezi** textu (Čechová, 2011).

Jde o celek složený z **výpovědí větných i nevětných**, které na sebe navazují, jsou spojitě ve vzájemných vztazích a tvoří smysluplnou souvislost. K návaznosti textu slouží prostředky navazování a spínání, tzv. **konektory**. Ty spojují větu a výpověď s jejím okolím, zapojují ji do kontextu a komunikační situace. Vedle konektorů se na soudržnosti textu podílejí prostředky kontaktní, komentářové metajazykového charakteru a další navazovací prostředky.

Základním prostředkem výstavby textu je **princip aktuálního členění** uplatňovaný v **oblasti nadvětné, textové**, promítající se v textových souvislostech.

Ve výstavbě textu má důležitou úlohu i **členitost textu**. Členění **horizontální** rozděluje text na **odstavce** a **kapitoly**, členění **vertikální** slouží k odlišení podstatného od méně podstatného.

Úspěšná realizace záměru autora komunikátu, ilokuce a perlokuce, tj. **pragmatické vyznění** komunikátu, je závislá na uplatnění prostředků všech jazykových rovin a na jejich složkách.